

L'ateneu tradicionalista de Riudoms. Ca l'Eloi

Maria Cruset Guinjoan i Montserrat Ferran Balsells

" Aquell vespre , a l'Ateneu de Ca l'Eloi hi devia haver una vintena d'homes, gairebé tots a la Sala Gran. Entre glop i glop de cafè anaven engrescant-se en una conversa d'allò més interessant.

- Antònio, porta'm un altre cafè i una copeta d'anís!
- Ara vinc, no corris, a poc a poc i bona lletra.
- Què dius, doncs, ja ho teniu tot preparat per celebrar la festa del nostre patró? ..."

Darrere la realitat de la vila de Riudoms, hi ha la història que acredita la identitat d'un poble i de les persones que, en el transcurs dels temps, han tingut a les seves mans les regnes d'aquesta continuada tasca.

Amb aquest treball hem pretès endinsar-nos en aquest passat, per tal de reviure aquelles sensacions d'alegria, de melangia, de respecte, que se'ns transmeten mitjançant la nostàlgia del record d'alguns dels seus protagonistes: tot aquell que hagués estat testimoni de la realitat de l'Ateneu, de l'Ateneu Tradicionalista de Riudoms, "Ca l'Eloi"

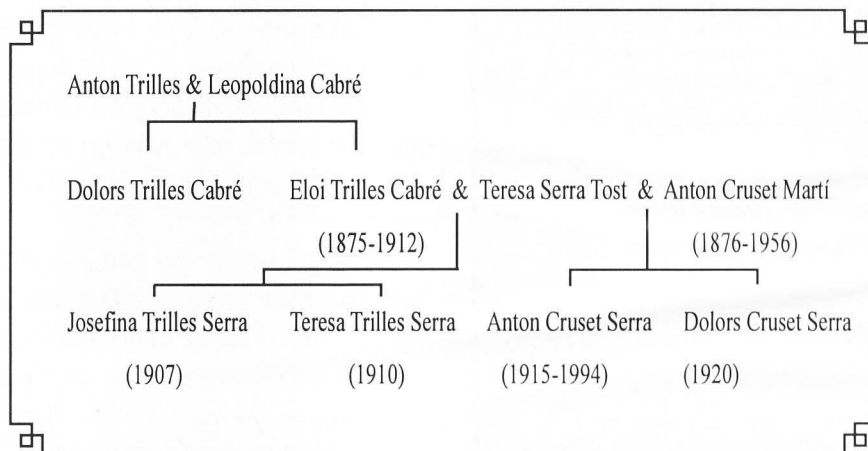
Amb el rerefons del Riudoms de principi de segle, aparegué l'Ateneu de Ca l'Eloi, establert sota les conviccions d'un grup de riudomens. L'esperit comú fou el del Tradicionalisme, aquest sentiment es convertí en un factor clau que contribuï a la construcció de la història.

L'Ateneu, la seva gent i la seva realitat formen part d'aquest passat tan recent de la vila de Riudoms i que tot seguit sotmetem a estudi.

CA L'ELOI, L'ATENEU TRADICIONALISTA

A principi del present segle, s'obrí en un carrer estret i llarg de la

infart de miocardi. Llavors a aquesta família se'ls presentà un greu problema; qui portaria ara el cafè? El fet que les filles hereves comptessin amb una curta edat va propiciar que es busqués una persona capaç de tirar endavant la casa i el cafè. L'escollit fou n'Antoni Cruset Martí (Riudoms, 1876-1956). Al cap d'un

vila de Riudoms, al "carrer d'Avall", un cafè que per aquelles coses dels renoms passà a anomenar-se "Cafè de ca l'Eloi". Aquest establiment no pretenia emmarcar-se dins de cap ideologia política, car era considerat neutral. Era regentat per Eloi Trilles i Cabré juntament amb els seus pares Anton Trilles "Antonet Eloi" i Leopoldina Cabré "Paulina".

Aquest cafè era també un establiment públic de begudes.

El cafeter, l'Eloi Trilles Cabré, nascut a Riudoms l'any 1875, es casà amb Teresa Serra i Tost, natural de Vinyols i els Arcs. Fruit d'aquest matrimoni en nasqueren dues filles: Josefina (1907) i Teresa Trilles Serra (1910).

L'Eloi Trilles va morir molt jove, a l'edat de 37 anys a causa d'un

any i escaig de la mort de l'Eloi Trilles, concretament el dia 1 de juliol de 1913, l'Anton Cruset es casà amb la vídua Teresa Serra Tost. D'aquest matrimoni en nasqueren Antoni Cruset Serra (1915-1994) i Dolors Cruset Serra (1920).

Vegem-ho en síntesi a través d'aquest arbre genealògic:

A partir d'aquest moment, es produeix un canvi de rumb en la història d'aquesta casa riudomenca. Reperent el fil, l'any 1914, l'Anton Cruset i Martí agafà les regnes del local. El dia 24 d'abril de 1914 el local quedà batejat amb el nom d'"Ateneu Tradicionalista". De l'obertura del centre se'n feu ressò la premsa comarcal afí a la ideologia carlista, el *Setmanari Tradicionalista El Radical*.

L'Anton Cruset afegí, i fins i tot modificà la clientela del local. Així doncs, el nou cafeter i responsable d'aquella casa va fer que molts dels homes afins a la ideologia carlina abandonessin el *Centro Riudomense* per instal·lar-se a l'Ateneu de "Ca l'Eloi". La vinguda de nous clients i la progressiva conversió d'un local neutral, en un principi, en un local carlista, fou provocat per les crítiques del grup més radical del *Centro Riudomense* que retreia als altres seguidors el seu afebliment de les idees carlistes.

Aquest nou ateneu patentava i defensava el carlisme més radical. Però això, no va fer que la clientela de sempre i els amics personals que no eren simpatitzants de la doctrina, abandonessin el local.

EL LOCAL

"Ca l'Eloi" estava situat als números 26 i 28 del carrer Venerable Gran (actualment al núm. 23 del carrer Beat Bonaventura Gran).

Cal destacar la importància artística de la façana de la casa. Aquesta està ornamentada per una sèrie de serigrafies pintades a la paret (unes flors que s'entrellacen) i per unes rajoles de color blau cobalt que emmarquen les balconades de baranes de ferro forjat.

La casa tenia entrada a dos carrers: a l'esmentat carrer Beat Gran i a l'avinguda Pau Casals.

A la planta baixa hi havia un forn de pa que fou llogat primerament a Josep M. Pagès i posteriorment a Jaume Guinart i Engràcia Pedret. Aquests últims hi romangueren fins que heretaren "cal Sabata", a la plaça de l'Om. A la dècada dels 30 fou el fill de la casa, Anton Cruset Serra, el qui va continuar en l'ofici de pastisser.

Al primer pis de l'edifici hi havia la "Sala Gran" i la "Sala Petita" de l'ateneu. La "Sala Gran", la que donava a la carretera de Reus, estava reservada als socis, per a totes aquelles persones carlistes. En canvi, a la Sala Petita hi podien anar totes les persones que no estaven associades a l'ateneu, els qui

El matrimoni format per Teresa Serra Tost i Eloi Triller Cabré

no sentien "l'ideal". Les dues sales estaven separades per unes vidrires policromades.

Si bé la sala gran, tal i com el seu nom indica, era la més espaiosa, era també la que estava dotada d'una ornamentació més sumptuosa (parets pintades d'un color granatós amb uns motius daurats, taules de marbre amb peus de ferro forjat, el terra cobert de mosaic blanc i negre, llums de "globus"...) la sala petita tenia una decoració més senzilla (parets pintades amb tons blavosos, taules de fusta, terra enrajolat amb rajola rústica, ...) i a més és on hi havia el taulell i en una habitació annexa la cuina on feien el cafè.

El segon pis de la casa era l'habitatge dels propietaris. Hi havia un terrat al mig del qual hi havia una cúpula de vidre que donava a les sales i que servia de ventilació. En una habitació d'aquest pis hi havia el despatx del "Fomento Agrícola". A més, al menjador de l'habitable cada dimecres al vespre hi anava a assajar la coral "La Riudomense".

En conjunt, les dependències d'aquesta casa ocupaven un total d'uns 600 metres quadrats.

ELS ESTATUTS DE L'"ATENEU TRADICIONALISTA"

Tal i com hem dit anteriorment,

el dia 24 d'abril de 1914, es reuniren a "ca l'Eloi" una sèrie de persones per tal de fundar una societat política, recreativa i instructiva: "l'Ateneu Tradicionalista". La Junta de Govern quedà establerta de la següent manera: Carlos Molons Lleó (President), Ambròs Vilaltella "ca l'Ambròs" (vicepresident), Josep M. Pagès Rovira "cal Gallissà" (secretari), Pere Cabré Oriol "Peret Simó" (tresorer) i Agustí Solé Anglès, Pau Fontboté, Josep Bertran Guinjoan i Josep Font Virgili (vocals).

Els constituents o fundadors de la societat, tal i com es detalla en l'acta de constitució foren: Josep Alsina Rovira "cal Barrequet", Bonaventura Domènech Papió, Francisco Domingo Ortiga "cal Bou", Salvador Masip Bages "Salvador Mata-lasser", Josep Font Olivé, Eusebio Sentís Gran "cal Sentís", Antoni i Josep Cruset Martí "mas del Barreter", Bonaventura Toda Bertran "cal Pagès", Joan i Josep Torres Fontboté "cal Moixó" i Pau Gili.

Els estatuts en què es basava la societat constaven de tretze articles a més a més d'un article transitori. En aquests bàsicament es destacava la seva intencionalitat instructiva i política: "El fin de la sociedad (...) es, a la por que formar ciudadanos conscientes de sus deberes sociales, políticos, civiles, morales y religiosos, procurar pacíficamente y legalmente adeptos a la Causa de la Tradición Española (...)".

L'administració de la societat anava a càrrec d'una junta de

govern composta per vuit persones amb els seus respectius càrrecs renovables cada dos anys. També es preveia la creació d'un Cos Consultiu que actuaria transitòriament, en cas d'eleccions o dimissió de la Junta de Govern en lloc d'aquesta.

La societat havia de reunir-se com a Junta General un mínim d'una vegada a l'any. Per a ser soci de l'entitat es requeria que el subjecte fos major de 14 anys, tingués bona conducta i ànsies de pertànyer a la Comunitat Tradicionalista.

En cas de dissoldre's la societat els beneficis es repartirien entre els socis a parts iguals.

LA CORAL "LA RIUDOMENSE"

La fundació de la coral "la Riudomense" data de l'any 1905 amb seu social, en aquells moments al *Centro Riudomense*. Anys més tard passà breus períodes de temps a "cal Figueres" (*La Palma Riudomense*) i a "cal Ribes" fins a afinçar-se, l'any 1916 a "ca l'Eloi". Cal dir que després del tancament de l'ateneu (1936) la societat coral es traslladà altre cop al *Centro Riudomense*, al carrer José Anselmo Clavé, 29.

Es conserven els estatuts de fundació de la societat coral de l'any 1905; també uns de l'any 1924, afinçada llavors a *Ca l'Eloi* i rebatejada amb el nom de "*La Coral de l'Ateneu*"; i uns del 1957, any en què la coral es restablí al local que la va veure néixer l'any 1905, el *Centro Riudomense*.

Foren quatre les persones que s'encarregaren de la direcció del grup de cantaires al llarg de la seva existència: en Pau Bertran

Assistents riudomens a l'aplec carlista de Poblet. (maig 1935)

"Pau Flaüt" (fins el 1926), Mn. Josep Domingo Soler (1926-1928), Joan Domingo Torres i Enric Simeon Fontboté "Saliner".

Cada dimecres al vespre el grup coral assajava al menjador de l'habitatge dels propietaris de "ca l'Eloi". El dimecres era el dia de la setmana que "estava de moda" anar a prendre cafè al local. Fins i tot, joves que no compartien les idees del local i que es declaraven liberals i socis de "cal Gallissà" (Marc Ribas, Trinidad Salvadó, Enric Salomó "Salatò",...). Això sí, tots els esmentats no es podien permetre el luxe d'entrar a la "Sala Gran"; s'havien de conformar amb la "Sala Petita" i es distreien jugant al billar: a veure qui guanyava una ampolla de xampany per 25 caramboles!

La coral estava afiliada als "Coros de Clavé" i com a tal participava en les diverses sortides que s'organitzaven amb la finalitat d'agermanar-se amb altres grups corals; el fil conductor n'era la música. "... no solament consistia en uns dies d'esbarjo, sinó que constituïen veritables campanyes d'expansió i projecció del moviment coral català".

"La Riudomense" participà en diverses sortides: València (1910), Saragossa, Mallorca. Madrid (en

dues ocasions) i París (1922).

Les sortides que tingueren una major transcendència foren les de Madrid i París. A Madrid en una ocasió cantaren davant de Lerroix i en una altra davant del rei Alfons XIII. A París cantaren als Camps Elisis, al Triannon i a la Casa de la Vila, *Hôtel de la Ville*. Com a anèdota de la sortida a París el director de la coral, en aquells moments Pau Bertran "Flaüt" rebé de mans dels President de la República Francesa una batuta i un cigar amb una anella on hi havia la fotografia del President.

EL FOMENTO AGRÍCOLA

L'1 de novembre de 1916 es constituí en una de les dependències de "ca l'Eloi" el *Fomento Agrícola*. Aquesta societat es declarava "protectora de los intereses agrícolas". Es veu que a "ca l'Eloi" no es vetllava només pels interessos culturals, polítics i d'oci dels socis, sinó també, per aquells aspectes relacionats amb la terra, el mitjà de vida de la majoria dels membres de l'ateneu.

La Junta de Govern en el període 1916-1917 estava constituïda per: Josep Alsina Rovira (president), Joan Domingo Ortiga (vicepresident), Josep M. Guinjoan Mestre (tresorer), Eusebi M. Sentís Simeon (secretari) Pere Pagès Anglès (vice-secretari), Francisco Mas Serret (1r. Vocal), Ramon Gaya Aulesti (2n vocal).

Però al juny de 1917 es produí un canvi de junta i passaren a ocupar els càrrecs els senyors: Josep Alsina (president), Salvador Masip (tresorer), Anton Cruset Martí (secretari) i Domingo Masip, Bonaventura Caparó, Pere Pagès i Josep M. Guinjoan (vocals).

Els socis constituents o fundadors de la societat foren: Bonaventura Domènech Papió, Federico Pagès Urgellès, Carlos Molons Lleó, Pau Gili Fontboté, Agustí Solé Anglès, Salvador Masip Rosell, Antonio i Josep Cruset Martí, Bona-

Segell del Foment Agrícola 1916.

ventura Toda Bertrán i Josep i Joan Torres Fontboté.

La Junta de govern de la societat es reunia regularment, els dies 1 i 15 de cada mes, per tractar aquells aspectes d'incumbència als membres del Foment: tan d'aspectes d'abastament de productes agrícoles, comptables, de debat, com d'aspectes interns.

Si bé les reunions es feien en un despatx ubicat a l'últim pis de *ca l'Eloi*, els productes agrícoles adquirits es guardaven en un magatzem situat a l'actual Plaça del Portal (on ara hi ha la bàscula).

L'activitat del *Fomento* no era continuada ja que en breus períodes de temps restà inactiva "*debido a la carestía de las materias se acuerda suspender el trabajo de esta sociedad hasta el 31 de diciembre de 1918*", encara que passat aquest període es decidí perllongar aquesta inactivitat un any més "*debido a que las materias van tan caras no se puede trabajar*".

Les reunions es feien un cop acabada la jornada laboral; en cada acta consta la finalització d'aquestes, que oscil.lava entre les deu i les onze de la nit.

Al llarg del buidatge del llibre d'actes original de l'entitat hem constatat que el *Fomento* comprava els seus productes a quatre cases subministradores diferents: *Francisco Salvador* (Reus), *Casa Pallarès* (Tarragona), *Casa Cros* (Reus) *Casa Roig i Cugat* (Reus).

El fet de tractar amb quatre

cases diferents els permetia beneficiar-se dels preus que ofertaven els diferents comerços. Heus aquí una mostra de tot allò que es comprava: sulfat amònic, sulfat de coure, nitrat de sosa, sulfat de ferro, superfosfat de calç, amoníac, sofre, nitrat, menudalla, segó, sulfat amònic, adob, trits, tercerola, menudalla i farineta.

El *Fomento* tenia tractes amb un banc de la veïna ciutat de Reus, "*el secretario (...) vaya al Banco Urquijo Catalán a retirar una letra de dos mil pesetas*".

Com en tot negoci, sempre hi ha guanys i pèrdues. Així, una acta ens detalla que en un moment determinat, després de repassar tots els comptes, es veié que hi hagueren beneficis i s'acordà pagar a cada soci una part proporcional dels beneficis: 0'50 pessetes a cadascú.

A partir de la lectura del llibre de comptes original del *Fomento Agrícola* corresponent al període 1916-1919, hem pogut comptabilitzar un total de 53 persones que compraven en aquesta entitat. Els compradors bé podien ser pagesos que treballaven directament la terra o bé propietaris que tenien les terres en arrendament.

Molts els socis fundadors del *Fomento Agrícola* ho foren també de l'*Ateneu Tradicionalista*, encara que no tots. Cal saber que en aquell temps cada entitat política i cultural tenia la seva pròpia cooperativa amb els seus propis socis.

Podem seguir la trajectòria d'aquesta entitat fins el 20 d'octubre de 1933, última acta datada conservada.

ACTIVITATS CULTURALS I D'OCI QUE S'HI DUIEN A TERME

El primer acte públic que es va celebrar en aquest ateneu fou la diada de Sant Jaume (data molt important per als socis de l'ateneu; no hem d'oblidar que aquests eren jaumistes, fidels a Jaume de Borbó).

Es veu que la festa fou d'allò més animada i s'aprofità també per exaltar la doctrina que tots professaven: el tradicionalisme. "*Brillante resultó la sesión nocturna que celebró este ateneo el 25 del que cursa (...) El señor Presidente del Ateneo (...) demostró la importancia histórico-mundial del Tradicionalismo español, síntesis de todo lo bueno de las antiguas instituciones y de los tiempos modernos ...*"

Els carlistes de Riudoms no eren de "pa sucant amb oli"; eren fidels promotors de les seves idees. Així, el 17 de maig de 1935 s'organitzà un miting a l'ateneu del que en prengueren part destacats líders carlistes: Eudaldo Salvat Antich, María Rosa Urraca Pastor, Josep Bru, Josep Prat Piera, Pere Cabré,

Caixa Tarragona

Jaume Domènech, entre d'altres.

Es veu que això dels mítings els agradava ja que uns dies després gran part dels socis de l'ateneu viatjaren a Poblet per part de participar en un gran míting, ple de figures carlistes de l'època: Manuel Fal Conde, Josep Lluís Zamanillo, Maria Rosa Urraca Pastor, Josep Bru Jardí, Carme Villanueva, Joan Soler Janer, Jesús Elizalde, Genís Martínez, Casimir de Sangenís i Joaquim Bau Nolla.

D'aquell míting sorgiren expressions que val la pena aturar-se a reflexionar tals com: *ells han caigut, agermanar el regionalisme, rebutjar l'estatut liberalitzat, l'obtenció de l'autarquia, salvar-los de les explotacions dels capitalistes, combatre el parlamentarisme liberal i el ressorgiment imponent del Tradicionalisme català*. Aquestes afirmacions aglutinen clarament les directrius d'extrema dreta del moviment tradicionalista catòlic.

També tenim constància que a l'ateneu s'hi celebrava el Carnaval. Era costum anar a ballar a "Ca l'Eloi" el dilluns de carnaval i el dijous Gras anar a ballar al *Cercle Mercantil*, conegut popularment amb el nom de "cal Gallissà". Cada entitat muntava una carrossa. L'any 1928 l'ajuntament de la vila organitzà un concurs de carrosses i disfresses. Després de donar dos tombs per la Plaça Major, el veredicte que emeté el jurat fou el següent: l'entitat vencedora havia estat l'Ateneu. Cal dir que s'havien disfressat a "l'estil andalús" i havien guarnit també un carro.

Aquest tipus de festes eren amenitzades per la música que oferien diferents orquestres. L'orquestra "oficial" de l'ateneu era l'anomenada "la dels Domingos".

De vegades també hi anava a tocar una orquestra de Riudecols.

Ja entrada la dècada dels anys 30, el senyor Josep M. Sentís Simeon, destacat militar riudomenc i Fill Predilecte de la Vila, portava a l'Ateneu la música de la *Banda del Regiment* de Tarragona.

En una ocasió la Sala Gran de l'ateneu tingué uns convidats molt

especials, una orquestra alemanya anomenada "Imperator", l'abril de 1918.

LA FUNDACIÓ DEL REQUETÈ

Els Requetès eren agrupacions paramilitars (1909-1939) que des de principi de segle es manifestaren defensant amb les armes la ideologia carlina. El pretendent Jaume fou el que n'impulsà la restauració. En un primer moment, l'any 1907, el Requetè només agrupava nois carlins en edat escolar (12-16 anys). Però l'any 1909 el Requetè se sotmeté a una transformació estructural profunda esdevenint una autèntica agrupació paramilitar.

Aquests grups armats carlins, durant el regnat d'Alfons XIII i la Segona República es prepararen militarment. S'organitzaren en terços i participaren en la Guerra Civil Espanyola. Franco va voler agrupat totes les forces dretanes (requetè, Falange, ...) sota una mateixa concepció, tot i que aquestes es resistiren al feixisme, i a l'abril de 1937 aconseguí integrar la *Comunió Tradicionalista* dins de la *Falange Española Tradicionalista y de las JONS*.

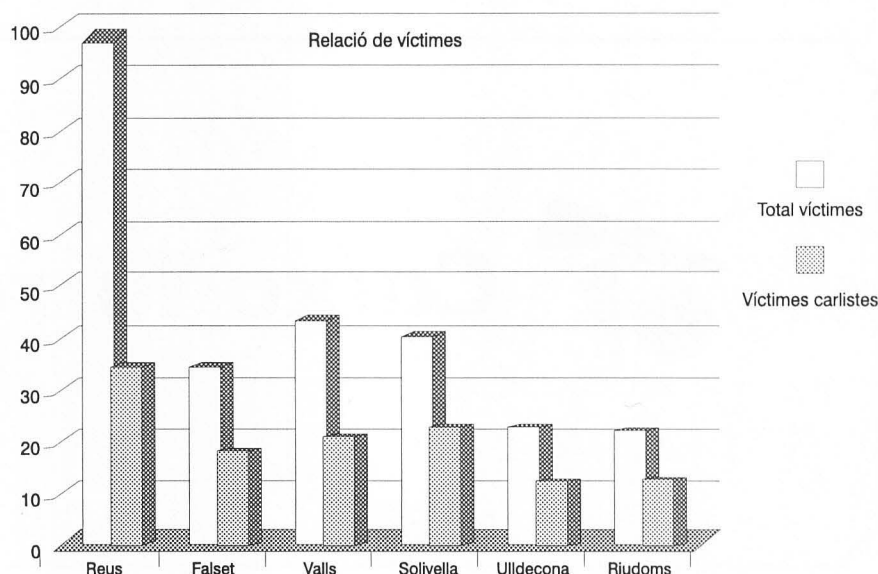
La guerra estava ja al caure. A l'ateneu de *ca l'Eloi* s'hi fundà un grup de Requetès, "braç armat del partit carlista". Van ser els germans Guiu de Reus els que van venir a crear i configurar una llista d'ho-

mes carlistes que volguessin formar part del requetè. Alguns dels allistats foren: Lluís *Cruset "Lluís del Mas"*, Jaume Bages "*Jaumet Secalló*", Marc Forcadell "*Pallerofa*", Pere Font, Joan Domènech "*Codony*", Josep M. Guinjoan Garola "*Barenys*", Anton *Cruset Serra "ca l'Eloi"*, entre d'altres.

RELACIÓ DE VÍCTIMES

Moltes foren les víctimes tradicionalistes en l'inici de la guerra civil espanyola. La realitat de l'ateneu fou bastant tràgica ja que alguns dels seus components foren executats: Josep Font Virgili (25-08-36), Avelino Domingo Ortiga (25-08-36), Eusebi M. Sentís Simeon (11-11-36), Jaume Domènech Bages (25-08-36), Avelino Domingo Gispert (25-08-36), Domènech Masip Mestre (25-08-36), Marc Forcadell Pujol (25-08-36), Josep Alsina Paula (25-08-36), Pere Font Bertran (25-08-36), Miquel Llorens Molons (25-08-36), Jaume Anguera Tió (25-08-36) i Joaquim Guillén Nomen (25-07-36).

En la gràfica següent podem comparar la relació de víctimes tradicionalistes envers el nombre total de víctimes i veure que l'estadística de morts tradicionalistes és més elevada en poblacions rurals (Falset, Solivella, Ulldecona, Riudoms) que no pas en poblacions urbanes (Valls i Reus).

El carlisme tenia força sobretot en poblacions d'interior on el procés industrialitzador no s'hi havia manifestat, i on es defensava el ruralisme i el conservadorisme. El carlisme pretenia guanyar adeptes, majoritàriament gent sense recursos, per fer-los veure que l'agent culpable de la situació era el liberalisme, carregat d'idees d'expansió i renovació.

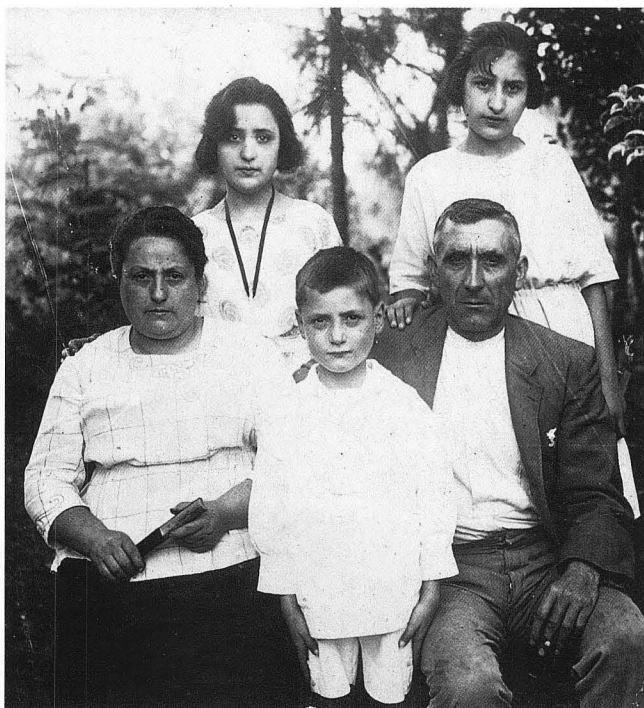
Els tradicionalistes en un primer moment foren favorables al cop perquè compartien certes afinitats ideològiques amb els rebels: eren antiliberals i practicaven un catolicisme extrem.

Tot i que defensaven el bàndol nacional, en zona republicana, un cop acabada la guerra i trobar-se entre els guanyadors, esdevingueren ben bé allò que se'n diu un zero a l'esquerra en la política que practicà el General Franco en els anys de dictadura.

LA FI DE L'ATENEU

L'Ateneu de "ca l'Eloi" es veié obligat a tancar les seves portes dos o tres dies després de l'esclat de la guerra civil. Des d'ençà, el cafè de ca l'Eloi ja no s'obrí més. El local romangué un temps tancat fins que s'hi establí el *Front Popular*. Un cop finalitzada la guerra el *Front Popular* va haver d'abandonar la seva seu social. La família Cruset-Serra decidí no refer el cafè i van llogar les sales a l'ajuntament de la vila per una quota mensual de 100 pessetes. Les dues sales foren destinades a l'educació fins que no s'habilitaren unes dependències de la casa de la vila. Dos mestres foren els encarregats de tirar endavant aquell projecte, els germans Seró.

L'Anton Cruset Martí, el cafeter, es dedicà a partir d'aquell moment a ajudar al seu fill en l'ofici de pastisser. El fill, l'Anton Cruset Serra, restà fora de casa els anys que durà la guerra. En els anys

Família Cruset-Serra. 1a fila, Teresa Serra Tost, Antoni Cruset Serra, Antoni Cruset Martí. 2a fila Josefina Trilles, Serra, Teresa Trilles Serra.

que el fill no hi fou, el pare, Anton Cruset Martí, treballà juntament amb Josep Ferrant "Pepet Pollines" que ocupava el lloc del seu fill, Anton Cruset Serra.

Des d'aquell temps ençà, el forn de pa continua obert i encara avui dia la gent de poble diu: "Anem a buscar pa a ca l'Eloi!".

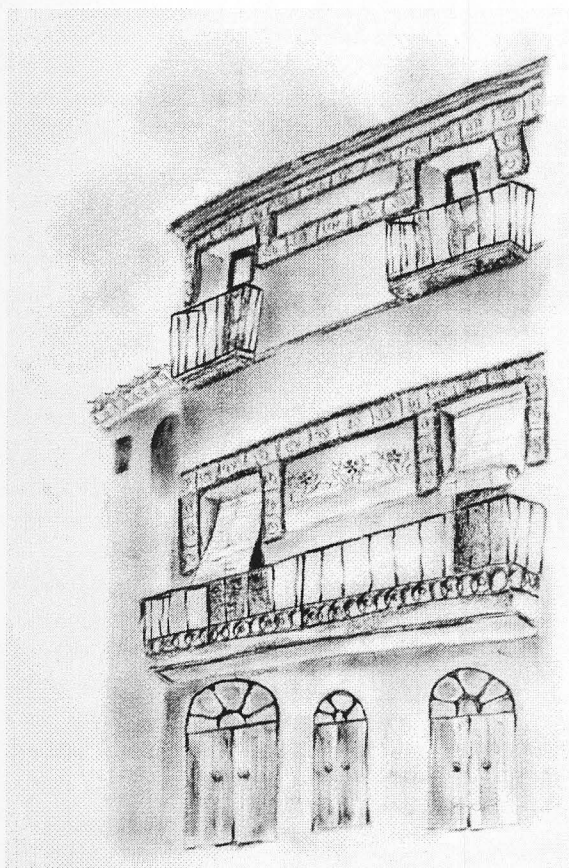
EPÍLEG

Un pilar essencial que ha fonamentat el nostre treball ha estat els testimonis orals. Sense ells no ens haguéssim vist capaces de construir aquesta història.

Hem parlat de persones que mai hem conegut però que ara, al tornar-les a anomenar i evocar tot allò que van

ser o van fer molts anys enrere és treure-les una mica de l'oblit o si més no, recordar-les.

Moltes imatges ens han passat per les nostres ments al llarg de la recerca, imatges mentals que s'encadenen talment com diorames d'una pel·lícula, una pel·lícula en blanc i negre.

L'Ateneu tradicionalista de Riudoms, "Ca l'Eloi"

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- CANAL, J; ARÓSTEGUI, J; TORRAS, J; FONTANA, J; AGIRREAZKUENAGA, J; ORTIZ, J. M.; ANGUERA, P i MILLÁN, J. (1993): *El carlisme. Sis estudis fonamentals*. Ed. L'Avenç.
- CORTS SALVAT, Joan Ramon; TODA SERRA, Josep M. (1995) : *Gegants i capgrossos de Riudoms. Una panoràmica actual del món geganter català i internacional*. Edicions El Mèdol, Tarragona.
- DDAA (1982): *Miscel·lània d'escriptors i estudiosos riudomens*. Centre d'Estudis Riudomens "Arnau de Palomar", Riudoms.
- DDAA (1993): *Diccionari d'Història de Catalunya*. Edicions 62.
- DDAA (1988): *Catalunya i la guerra civil (1936-1939)*. Cicle de conferències fet al c/c de Terrassa, curs 1986/87. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Gran Enciclopèdia Catalana (diversos volums).
- Nueva Enciclopedia Universal Carroggio (1993), Ed. Carroggio.
- PANIAGUA, Javier (1991): España: siglo XX (1931-1939), Ed. Anaya.
- SOLÉ I SABATÉ, J.M.; VILLARROYA I FONT, J. (1990): La repressió a la rera-guarda de Catalunya (1936-1939). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- TORRES DOMÈNECH, Joan (1997): *Un segle de teatre a Riudoms (1888-1996). Un retrat de Riudoms des de la seva faceta artística*. Edita la Parròquia de Sant Jaume de Riudoms.

FONTS DOCUMENTALS

- Revista *Germanor* (1919). Riudoms.
- Revista *L'Om* (1968-1998). Col.lecció sencera.
- Revista *Lo Floc* (1979-1997). Col.lecció sencera.
- Setmanari tradicionalista *El Radical de Reus* (1913-1935).
- Altres: *Las Circunstancias*, *La Cruz*, *El Correo Catalán*.
- Llibre de comptes original del *Fomento Agrícola* (1916-1919)
- Llibre d'actes original del *Fomento Agrícola* (1916-1933)
- Estatuts de l'*Ateneu Tradicionalista, del Fomento Agrícola i de la Sociedad Coral "la Riudomense"* (Registre d'Associaci-

ons de Tarragona).

- Revista *L'Avenç*. Núm. 154.
- Tal i com consta en el Registre Civil de l'Ajuntament de Riudoms, apartat de defuncions, l'Eloi Trilles i Cabré va morir el dia 9 de maig de 1912 a causa d'una aturada cardíaca.
- L'Anton Cruset Martí era un conegut de la família ja que havia treballat de mosso per l'Antonet "Eloi", pare del difunt i també havia ajudat a la família al cafè.
- "Los bravos jaimistas de la entusiasta villa de Riudoms son ya al nuevo local que para breve, siendo muchísimos los inscritos para formar parte de él, preparando para el día de la inauguración oficial una gran fiesta que ya notificaremos a nuestros lectores". *EL RADICAL*, 3 de gener de 1914, any IV.
- TORRES DOMÈNECH, Joan (1997): *Un segle de teatre a Riudoms (1888-1996). Un retrat de Riudoms des de la seva faceta artística*. Edita Parròquia de Sant Jaume Apòstol de Riudoms.
- Societat agrícola que vetllava per l'abastament de productes agraris als seus socis. Es detallarà posteriorment.
- A l'acta de Constitució tots els socis reben el tractament de *Don*.
- Dada extreta del Registre d'Associacions de Tarragona, registre núm. 2075.
- Arran de l'escissió del Centro Riudomense, la Coral optà per afincar-se a "ca l'Eloi" on s'hi havia establert els carlistes més acèrrims.
- LUTOSAL: *La Coral de l'Ateneu*. Revista *L'Om*, 15 de setembre de 1980.
- Fragment de la conversa mantinguda amb Josefina Trilles Serra el dia 10 d'agost de 1998.
- Josep Anselm Clavé fundà l'any 1857 a Barcelona els "coros de Clavé" amb l'objectiu de culturalitzar les classes baixes a través del cant coral.
- CORTS SALVAT, J. R.: "Cantar a València". *Lo Floc*, núm. 63, gener 1985.
- LUTOSAL: *La Coral de l'Ateneu*. Revista *L'Om*, 15 de setembre de 1980.
- Idem
- Dada extreta de l'acta de constitució de la societat.
- Idem
- Cita extreta del llibre original d'actes del *Fomento Agrícola*, acta núm. 17.
- Cita extreta del llibre original d'actes del *Fomento Agrícola*, acta núm. 18
- En aquells moments el secretari era n'Anton Cruset Martí.

- Acta núm. 40; 1 de juny de 1925.
- Notícia apareguda al *Setmanari Tradicionalista de Reus "El Radical"*, del 8 d'agost de 1914.
- Fragment extret de l'article aparegut a "*El Radical*" de Reus, 8 d'agost de 1914.
- "Cabo primero de la Compañía de Batallón de Zuavos". "*El Radical*", 8 agost de 1914.
- "Señor Jefe Provincial". "*El Radical*", 8 agost de 1914.
- "Concejal de Manresa". Idem.
- President de l'Ateneu de Riudoms.
- Soci de l'Ateneu de Riudoms.
- *El Radical*, Reus, 8 de juny de 1935.
- Paraules literals de Josefina Trilles Serra (22 de juliol de 1998).
- LUTOSAL: *Bandes, orquestres i orquestres*. *L'Om*, núm. 148, abril de 1981.
- Dada avalada per Josefina Trilles Serra (22 juliol de 1998)
- LUTOSAL: *Orquestra alemanya en un sarau riudomenc*. *L'Om* núm. 153, setembre de 1981.
- Diccionari d'història de Catalunya, 1993. Edicions 62.
- Noms facilitats per Teresa Trilles Serra. Aquesta llista va tenir poques hores d'existència ja que la van haver de destruir per possibles represàlies.
- Dada avalada per Dolors Cruset Serra.
- Anton Cruset Serra fou enviat en una Columna Disciplinària després d'haver marxat del "Cuartel de Pedralbes" sense prèvia autorització. Va lluitar en diversos fronts fins que anà a parar a un camp de concentració, a Saragossa. Tornà a casa un cop acabada la guerra, el 1939.

FONTS ORALS I D'APORTACIÓ FOTOGRÀFICA

Joan Ramon Corts Salvat, Dolors Cruset Serra, Anton Cruset Virgili, M. Teresa Cruset Virgili, Josep Ferratjes Rojals, Rosita Fontgivell Fargas, Josep M. Guinjoan Garola, M. Lluïsa Jansà Fontgivell, Anton Llubra Clavaguera, Joan Mallafre Cros, Montserrat Salomó Vidal, M. Carme Solà Canals, Andreu Torres Magriñà, Josefina Trilles Serra, Teresa Trilles Serra, Dolors Virgili Solé.

* * *